

2.2 | Magához tér az olajfinomítási katalizátorok piaca 2004–2007-ben

Tárgyszavak: katalizátor; olajfinomítás; hidrogénezés.

A környezetvédelmi szabályozásnak megfelelően a világon működő olajfinomítóknak környezetkímélő működésük mellett mind tisztább üzemanyagokat kell kibocsátaniuk, a piaci igényeket követve növelniük kell a nehéz frakciókból előállított termékek arányát, maximálva egyben nyereségüket is – e követelmények lesznek továbbra is irányadók az olajfinomítási katalizátorok gyártásában. Előrejelzések szerint a katalizátorok piacán a 2004–2007-es időszakban a 2001. évi 2,22 Mrd USD-hoz viszonyítva 2007-re az üzleti forgalom 2,52–2,67 Mrd USD-re bővül, ami 2,3–3,4%-os átlagos éves növekedést mutat. A magasabb érték azt feltételezi, hogy a gyártók terveiknek megfelelően üzembe állítják új berendezéseiket, illetve bővítik a termelést.

Az olajtársaságok koncentrációja folytatódni fog – kevesebb vevőnél nagyobb vásárlóerő összpontosul. Mivel a gyártók versengeni fognak a kisebb számú, de nagyobb méretű finomítók megrendelése miatt, a katalizátorok piaca agresszívebbé válik. Eközben a katalizátorok és gyártók száma egyaránt tovább csökken. A katalizátorgyártók stratégiai szövetségekbe tömörülnek, fuzionálnak, vegyes vállalatokat alakítanak, illetve kivásárlásokkal próbálnak majd reagálni a finomítók árérése és a környezetvédelmi követelmények oldaláról rájuk nehezedő nyomásra.

A finomítási technológiák hatékonysága és műszaki színvonala javulni fog, ezért új katalizátorokat fognak igényelni, vonzóbbá téve ezzel az üzletet a gyártók számára. A koncentrációzó piac feltételei között ugyanakkor az új vegyületekhez kötődő technológiai folyamatokra vonatkozó szabadalmak száma csökken. Miután a technológiai fejlesztések eredményeként a katalizátorok fajlagos aktivitása megnő, az irántuk mutatózó mennyiségi igény enyhén csökkenni fog. Az „újgenerációs”

katalizátorok ugyanannyi vagy kevesebb hidrogént fognak fogyasztani, mint a jelenleg használtak. Az újonnan kifejlesztett aktív anyagok nehéz üzemi feltételek között is ellenállóbbak lesznek a deaktiválódással szemben.

A katalizátorpiac jelenlegi helyzete

A továbbra is fejlődő globális katalizátorpiac forgalma az 1997. évi 7,4 Mrd dollárról 2001-ben 10,5 Mrd-ra bővült (1. táblázat). A globális katalizátorpiacon a legélénkebb verseny a finomításban tapasztalható. Minden katalizátort áralku kapcsán létrehozott szerződések alapján értékesítenek itt. A finomítóknál használt katalizátorok piaca az 1997. évi 2,07 Mrd USD-ről 2001-ben 2,22 Mrd USD-ra bővült, ami 35 M USD-os átlagos éves növekedés.

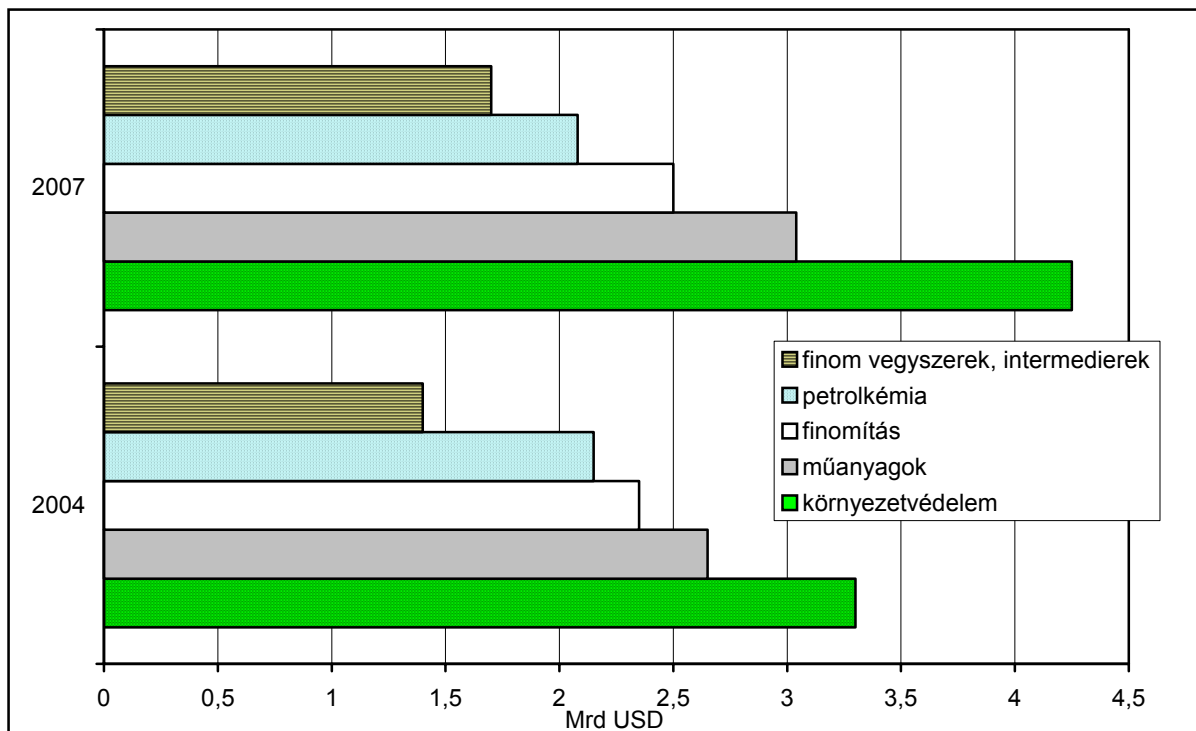
1. táblázat

A globális katalizátorpiac

Katalizátorfelhasználók	Forgalom, Mrd USD		
	1997	1999	2001
Finomítók	2,07	2,17	2,22
Környezetvédelem	1,63	2,61	2,88
Műanyagok	1,70	2,06	2,27
Vegyai anyagok, intermedierek	2,00	2,16	3,17
Összesen	7,40	9,00	10,54

A Catalyst Group Research Co. kutatásai szerint a globális piac volumene 2007-ben már előreláthatólag 13,5 Mrd USD-ra nő, ami körülbelül 4,8%-os átlagos éves növekedést jelent. A 2007-re e területen adott prognózis szerint a *globális katalizátorpiac szerkezete* az alábbiak szerint alakul: környezetvédelem 30%, műanyagok 22%, finomítók 21% és vegyi anyagok és intermedierek 27%.

A 2001–2007-es időszakban a katalizátorok piacának *várható éves növekedése* a következő: finomítás 1,9%, környezetvédelem 7,9%, műanyagok 5,7%, vegyi anyagok és intermedierek 5,7%. Ami viszont a petrokémiát illeti, e szakágazat felhasználása gyakorlatilag szinten marad. A globális katalizátorpiac várható alakulását az 1. ábra szemlélteti.

1. ábra A globális katalizátorpiac

Trendek az olajfinomítási katalizátorok piacán

Az elmúlt 5 évben a katalizátorokat gyártó társaságok körében számos fúzióra és kivásárlásra került sor. Az Oil and Gas Journal felmérése szerint 1997-ben 31, 2003-ban viszont már csak 25 katalizátorokat kibocsátó cég működött. A társaságok nevet változtattak, egyes termékek gyártását kivásárlások keretében átadták egymásnak. 1997-ben 790, 1999-ben 825, 2001-ben 781, 2003-ban pedig 792 katalizátorvegyület szerepelt a gyártók kínálatában.

A finomítók nyomást gyakorolnak a gyártókra: árengedményeket, több műszaki támogatást és megoldást igényelnek, miközben technológiájuk hatékonyságának fokozása és a jövőbeni üzemanyag-specifikációk előírásainak teljesítése érdekében gyorsítanák az új katalizátorok fejlesztését is. A küszöbönálló környezetvédelmi korlátozások ugyanis arra kényszerítik őket, hogy növeljék a hidrogénező finomítói kapacitásaikat és a katalizátor-felhasználást. A 2004-ben várhatóan több országban is hatályba lépő új dízel- és motorbenzin-specifikációk szerint a kéntartalom legfeljebb 50 ppm lehet, 2008–2010-ben pedig már csak 10 ppm.

Mivel az üzemanyagok hovatovább speciális vegyszereknek is tekinthetők, az új katalizátorvegyületek már molekuláris szinten is segíthetik e termékek összetételének szabályozását. Attól függően, hogy a fi-

nomítók több katalizátort használnak üzemegységeikben, vagy inkább a jelenlegi rendszereket fogják – gyakoribb katalizátor-regenerálás mellett – alkalmazni, a finomított termékekre vetített katalizátorfogyasztás eltérő lehet. Többnyire a deaktiválódásnak nehéz üzemi feltételek között is ellenállóbb, a jelenlegieknél kevesebb vagy ugyanannyi hidrogént fogyasztó katalizátorokat igényelnek. Mivel a technológiai fejlesztéseknek köszönhetően a katalizátorok aktívabbakká válnak, a finomítók által igényelt mennyiségük csökkenni fog.

További figyelemre méltó trend a finomítók műszaki színvonalának emelkedése. Mivel a növekvő piaci igények kielégítéséhez a finomítónak nagyobb feldolgozói kapacitásra és hatékonyságra van szükségük, a katalizátorfogyasztásra ez az emelkedés irányában hat.

Emellett a finomítóknál végrehajtott termékösszetétel-módosítások miatt egyre több melléktermék képződik. Ezeket a korábban olcsón értékesített, vagy finomított anyagokat mindinkább petrokémiai termékekkel akarják feldolgozni.

Új katalizátorokat igényel az FCC* egységekben a propilényártás vagy a nehézbenzin-frakciók aromás vegyületekké alakítása, de új adalékanyagokra van szükség az FCC egységek kén- és nitrogénoxid-kibocsátásának csökkentéséhez is.

Az olajtársaságok körében az utóbbi 5 évben bekövetkezett fúziók kedvezőtlenül hatnak a katalizátor gyártókra, csökkentve azok piaci bázisát. A nagy piaci szereplők által képviselt komoly vásárlóerővel szemben ugyanis nehéz áremelési törekvéseiket érvényesíteni, és ez az irányzat fennmarad a jövőben is.

Hogyan állnak a finomítók az új specifikációk követelményeihez való alkalmazkodással? Ez a kérdés fontos, érdemes tehát egy kis kitérőt tenni egy olyan felmérés ismertetésével, amely az USA új követelményekre való felkészülését szondázta meg.

Az USA-ban a kis kéntartalmú benzinnél előrehaladott, a dízelnél bizonytalanabb a felkészülés

Milyen beruházásokra lesz szükség az USA közúti járművekben használatos dízel üzemanyagok kéntartalmát szabályozó új rendelkezésének kielégítéséhez – ez foglalkoztat manapság számos amerikai olajfinomítót, derül ki a *Clean Fuels Clearinghouse* legutóbbi felméréséből. A válaszok alapján megállapítható, hogy a finomítók nem sokat tettek

---

* FCC = fluid katalitikus konverzió, korszerű vegyipari technológia

ezen a területen az előző felmérésben rögzített helyzethez viszonyítva. A Clearinghouse 2002 januárjától kíséri figyelemmel a tisztább benzin és gázolaj előállítására vonatkozó új követelmények kielégítésében az amerikai finomítók által elért előrehaladást, és erről eddig hat felmérést végzett.

Arra a kérdésre, hogy a finomítók elkészítették-e megfelelő terveiket a kis kéntartalmú dízel rendelet követelményeinek kielégítéséhez, a válaszadók 35%-a nemmel felelt. A létesítmények többsége egyetértett abban, hogy a kis kéntartalmú dízel üzemanyag gyártásba vétele komoly kihívás az iparág számára. A felmérésben a Tier 2 motorbenzin, a kis kéntartalmú dízel üzemanyag és az ipari felhasználású gázolaj tekintetében kérték ki az érintettek véleményét az új követelményeket illetően.

Benzin

A Tier 2 minőségű benzinre vonatkozó szabályozás kellő rugalmasságát illetően a válaszadók 80%-a „szimplán”, vagy határozottan egyetértett vele, ami az egyetértők arányának jelentős növekedését jelenti a 2002-es 69%-hoz képest. A válaszadók 75%-a arról számolt be, hogy elkészült terveivel a Tier 2 minőségű benzinre vonatkozó szabályozásnak való megfelelés biztosítását illetően – 2002 januárjában ez az arány még csak 31% volt. A támogatók súlyozott átlaga a 2002 januárjában lefolytatott első felmérés óta 2,69-ről 2003 novemberére 4,05-re nőtt.

Arra a kérdésre, hogy kiválasztották-e a benzin kénmentesítését szolgáló technológiát, a válaszok 80%-a pozitív volt, ami a 2002 januárjában végzett felmérés 38%-ához viszonyítva 2003 novemberében már 74%-os arányt képviselt.

A válaszadók 70%-a esetében a technológia megválasztásában a beruházási költség volt elsődleges szempont, fontosabb a termékkeresletnél, az oktánszám-veszteségnél, az üzemeltetési költségeknél és a megbízhatóságnál is, míg 2002 januárjában a válaszok csupán 31%-a sorolta első helyre a beruházási költségeket.

A Tier 2 minőségű benzinre vonatkozó követelmények teljesítésének nehézségét illetően a válaszadók 60%-a úgy érezte, hogy ez mérsékelten problematikus feladat, 30% viszont nehéznek, 10% pedig könnyűnek találta. Amikor ugyanezt 2003 májusában vizsgálták, a bevezetést 53% találta könnyűnek, 11% különösen nehéznek, és 26% nehéznek.

Dízel üzemanyag

A kis kéntartalmú dízel kibocsátására vonatkozó terveik befejezését firtató kérdésre a cégek 45%-a határozottan igenlő választ adott, ami jelentős növekedés a 2002 áprilisában lefolytatott hasonló felméréshez képest. A tagadó és a határozottan tagadó válaszok aránya 35% volt, ami számottevő csökkenés a 2002. áprilisi 75 és a 2003. májusi 64%-hoz viszonyítva.

Csaknem mindegyik finomító (90%) egyetértett vagy határozottan egyetértett azzal, hogy a termékelosztás – különösen a gyárkaputól a termékterminálokig való kiszállítás – jelentős kihívás lesz a kis kéntartalmú dízel üzemanyag gyártásában. A vélemények tehát 2002 áprilisa (89%) óta gyakorlatilag változatlanok maradtak.

A felmérés szerint a gyártók 60%-a már választott a kis kéntartalmú dízel gyártására alkalmas technológiát – 2002 áprilisában ez az arány még csak 21% volt. A technológiát már kiválasztott 60%-ból 45% úgy válaszolt, hogy a tervet ugyan már kiválasztották, de a beruházások ütemezésével még nem készültek el.

A válaszadók 70%-ának volt az a véleménye, hogy a kis kéntartalmú dízel kibocsátásának bevezetése nehéz, illetve különösen nehéz feladat lesz, és ez utóbbit csak 5% minősítette könnyűnek – 2002 januárjában ugyanezt 92% ítélte nehéznek vagy különösen nehéznek.

Az ipari dízel üzemanyagokra javasolt szabályozás rugalmasságát illetően 15% egyetértett, 85% pedig semleges választ adott – 2003 májusában ez az arány rendre 32%, illetve 68% volt. Ez a terület a nem közúti, a vasúti vontatási és a hajómotorokban való felhasználást tartalmazza.

A felmérés szerint a gyártók 55%-a szerint az ipari dízel üzemanyagokra javasolt szabályozás bevezetése nehéz vagy különösen nehéz feladat lesz, míg ugyanezt 45% szerény mértékűnek találta – csaknem egybehangzóan a 2002. májusi adattal.

Arra vonatkozóan, hogy az adott cég rendelkezik-e világos tervekkel a közlekedésben használt, illetve az ipari dízel üzemanyagok elosztására vonatkozóan, a válaszok 75% tagadó vagy határozottan tagadó volt, 10% igenlő vagy határozottan igenlő, 15% pedig semleges. Az előző felmérésnél ez az arány rendre 63%, 26% és 11% volt.

Bár számos a bizonytalanság, mindenesetre az első környezetkímélő dízel szabvány hatályba léptéig az USA-ban még számottevő idő – több mint 2 év – maradt, elég időt hagyva a finomítóknak arra, hogy megfelelési stratégiájukat tanulmányozzák és optimalizálják.

Ezen kis kitérő után térjünk vissza a katalizátorok világpiacát meghatározó tényezők elemzésére.

Az olajfeldolgozó kapacitások alakulása világszerte

A hidrogénező finomító, az FCC, a hidrogénező krakkolás, a benzinreformálás és az izomerizálás kapacitásainak alakulásában az 1995-2003-as időszakon belül két jól elkülönülő növekedési fázis mutatható ki. 1995–1999-ben a nyers lepárlás és a katalitikus feldolgozás kapacitásai évente átlagosan 1,78 M hordó*, illetve 1,33 M hordó ütemben bővültek. 1999-től viszont mindegyik régióban évről-évre előfordultak finomítóbezárások, ezért a teljes nyers- és katalizátoros feldolgozó kapacitás 1999–2001-ben szinten maradt. Növekedés csak a legutóbbi időszakban következett be.

Bár 2001–2003-ban a finomítók száma 732-ről 717-re csökkent, a világ éves lepárló és finomító kapacitásai 2,27 M hordóra nőttek. Az 1995-2001-es időszakban a katalitikus folyamatok részaránya a teljes kapacitás 82%-a volt, de 2003-ra ez az arány 88%-ra nőtt, ami a finomítók komplexebbé válására utal.

Az 1995–1999-es időszakban a hidrogénező finomítói kapacitások évente átlagosan 2,5% nőttek, az FCC üzemeké 2,0%, a benzinreformálásé 0,4%, a hidrogénező krakkolásé 4,2%, az izomerizálásé pedig 3,2%.

Az 1999–2001-es időszakban a hidrogénező finomítói kapacitások évente átlagosan 2,6% nőttek, az FCC üzemeké 1,0%, a benzinreformálásé 0,52%, a hidrogénező krakkolásé 3,4%, az izomerizálásé pedig 4,0%.

A 2001–2003-as időszakban viszont új üzemek épültek, és a meglévők bővítésére is sor került: a hidrogénező finomítói kapacitások évente átlagosan 4,5%-kal nőttek, míg az FCC üzemek kapacitása 1,7%, a benzinreformálásé 1,2%, a hidrogénező krakkolásé 3,0%, az izomerizálásé pedig 8,1%-kal bővült. A fenti trendek előreláthatólag folytatódnak.

A finomítói katalizátorok piaca

A finomítási katalizátorok nagy volumenű üzletágnak tekinthető piaca 1999–2001-ben mégis a vártnál lassabban bővült. A katalizátorok túl-

---

* 1 barrel kőolaj (USA) esetén 139,07 liter

készletezése különösen az FCC üzemekben használt ilyen anyagoknál vezetett éles versenyhez és árháborúkhöz. Az olajpiacot és a katalitikus feldolgozó kapacitást regionális gazdasági nehézségek és egyes finomítók bezárása is befolyásolták. Ennek tulajdonítható, hogy a finomítási katalizátorok piaca 1999–2001-ben kissé (átlagosan évi 1,2%-kal) bővült, alig nagyobb mértékben a kőolajpiacnál (0,9%/év). E lassú általános növekedés dacára vannak jelek arra, hogy a finomítási katalizátorok piaca magához tér és az új környezetvédelmi korlátozások nyomán több lehetőséget kap a bővülésre.

Az FCC katalizátorok forgalmának piaci részesedése az 1998. évi 45%-ról 1999-ben a készletek felhalmozódása és a finomítók által kifejtett nyomás következtében 30%-ra esett vissza. Ami 2001-et illeti, ebben az évben a hidrogénező krakkolás és az FCC katalizátorainak piaci részesedése 34%, illetve 30% volt – előreláthatólag itt várható az elkövetkező években a legnagyobb mértékű növekedés. A benzinreformálás, a hidrogénező krakkolás és az izomerizálás katalizátorainak részesedése a globális piacon ugyanekkor 6%, 5% és 2% volt.

A katalizátorok piacainak jövőben alakulása

Egyes 2001–2005-re tervezett beruházási tervek megvalósítását az olajárak instabilitása, a jövedelmezőség ingatag volta és a kockázatfedezeti biztosítás miatt megnövekedett költségek miatt felfüggesztették, vagy törölték. Pedig a regionális igények minőségi és mennyiségi kielégítéséhez a finomítóknak új létesítmények építésére, vagy a meglévők felújítására és modernizálására lenne szükségük. Egy nemrég a beruházásokra vonatkozóan készített felmérés szerint 2006-ra 13 új finomító létesítésével 1,42 M hordó/nap új kapacitás belépésére lehet számítani. A hidrogénező finomításban körülbelül 2,83 millió hordó/nap kapacitást (101 termelőegységet) érintően folyik építés, rekonstrukció vagy bővítés, ugyanez az FCC üzemekben 0,73 millió hordó/nap kapacitást (17 egységet) érint, a benzinreformálásban 0,39 millió hordó/nap (20 egység), a hidrogénező krakkolásnál 0,49 millió hordó/nap (15 egység), az izomerizációnál pedig 0,19 millió hordó/nap (18 egység) a megfelelő érték.

A katalizátorok várható forgalmára két piaci becslés is készült, eredményeiket a 2. táblázat tartalmazza. Amint arról a bevezetőben is volt szó, a magasabb érték azt feltételezi, hogy a gyártók terveiknek megfelelően üzembe állítják új berendezéseiket, illetve bővítik a

termelést. A pesszimista becslés értelemszerűen e beruházások elmaradásának esetére vonatkozik.

2. táblázat

A katalizátorok piaca a jövőben

Technológia	Kapacitás 2003-ban (1000 hordó/nap)	Kapacitás-növekedés 1999–2003-ban (1000 hordó/nap/év)	Tervezett kapacitás 2007-ben (1000 hordó/nap)	1. Becslés a katalizátorok piacára 2007-ben (M USD)	Kapacitás-növekmény 2006-ban, (1000 hordó/nap)	Teljes kapacitás 2007-ben, (1000 hordó/nap)	2. Becslés a katalizátorok piacára 2007-ben, (M USD)
Hidrogénező finomítás	40 332	910	43 972	897	2832	46 804	954
FCC	14 329	143	14 901	716	730	15 631	751
Benzin-reformálás	11 282	57	11 510	139	392	11 902	144
Hidrogénező krakkolás	4 567	138	5 119	132	493	5 612	144
Izomerizálás	1 652	58	1 884	58	187	2 071	64
Összesen	72 162	1306	77 386	1941	4634	82 020	2057

A korábban említett öt katalitikus folyamat a finomítási katalizátorok piacának 77%-át képviseli, és ez az arány fennmarad a jövőben is. Eközben az üzleti forgalom 2007-ben az első becslés szerint 2,52 Mrd USD-re, a másodiknak megfelelően pedig körülbelül 2,67 Mrd USD-re nő. A 2. számú becslés szerint a hidrogénező finomításban használt katalizátorok piaca éves átlagban 4,4%, az FCC-é 2,1%, a hidrogénező krakkolásé 5,0%, a benzinreformálásé 1,4%, az izomerizációnál alkalmazott katalizátorok piaca pedig évente átlagosan 7,6%-kal bővül. A növekedés főként Észak-Amerikában, Ázsia csendes-óceáni térségében és a Közel-Keleten várható.

Összeállította: Dr. Balog Károly

[1] Silvy, R. P.: Refining catalyst business shows signs of strong recovery in 2004–07. = Oil and Gas Journal, 102. k.16. sz. 2004. ápr. 26. p. 58–65.

[2] Survey: Some US refiners are uncertain about plans for ultralow-sulfur diesel. = Oil and Gas Journal, 102. k.15. sz. 2004. ápr. 19. p. 56–57.